

SINOPSIS

Ang sugilanon naga saysay sang kabuhi ni Margarita kag Roberto Jalandoni kag ang ila *unica hija* nga si Ma. Candelaria ukon Candy. Nagapati ang mag-asawa nga si Candy ang sabat sa pangamuyo nila sa Nuestra Señora de la Candelaria nga bugayan sila sang lapsag. Nagdako nga may mabuot kag maayo nga pamatasan si Candy apang masami ini sya ginalabutaw sang iya mga kaupod sa eskwelahan bangod sa iya dako nga panglawason kag sang iya ngalan nga Candelaria. Wala gid naluyagan ni Candy ang iya ngalan.

Nakapamana si Candy kay Ram, isa ka maambong nga *manager* sang bangko. Sing wala pa nagmabdos si Candy, ginsilingan sya sang iya iloy nga magpangadi man sa Candelaria. Apang indi luyag ni Candy nga may kabalasan sya sa Patroness sang Jaro. Sang sya nagbusong na, natulapangdan niya nga nagbag-o ang iya bana. Gab-i na ini kon magpauli kag indi na ini *sweet* katulad sang bag-o sila ginkasal. Ginapanumdom niya nga basi may relasyon ang bana sa matahom kag seksi nga *teller* sa bangko.

Nagtakop ang sugilanon sang nagsaka si Candy sa balkon sang Candelaria. Sa iya panulukan nagadako nga nagadako ang estatwa. Sa atubang sang imahen ginpautwas niya ang iya kaugot sa Candelaria asta sa nagpanghakroy ini.

CANDELARIA

NAGABAGTING para sa orasyon ang lingganay sang Jaro Cathedral sang nagmata si Candy gikan sa iya mahamuok nga pagtulog. Madulom ang hulot kag mabatyagan niya ang balhas nga nagahurma nga daw mapa sa iya likod.

“Kasabad gid sang PECO, a! Brown-out na naman!” kusmod niya samtang mahinay sya nga nagbangon kag nagpungko sa kilid sang hiligdaan. Ginkuha niya ang *face towel* nga natungtong sa *side table* kag gintrapohan ang iya likod. Pagkatapos ginkuha niya ang iya selpon nga natungtong man sa dyutay nga lamesa.

“Wala gid ka teks si Ram,” siling niya sa kaugalingon dungan himas sang iya tyan nga tuman na kadako. “Ano naman ayhan oras sya mapauli karon sa gab-i?” Daw nagapamangkot sya sa hangin samtang ginapanumdom ang bana.

May pag andam nga naglakat si Candy sa kilid sang hulot agod patyon ang *aircon* kag buksan ang bintana. Naghuyop ang mabugnaw nga hangin halin sa gwa. Nagginhawa sya sing madalom. Kaupod sang huyop sang hangin, mabatian niya ang daw nagapanghakroy nga tingog sang mga tigulang nga babaye nga nagapangamuyo sa *Via Crucis*. Nagtipon sila sa altar sa gwa sang balay sang mga Valderrama, ang ikaduha nga estasyon. Sa masunod nga semana Byernes Santo na.

Ginhikap liwat ni Candy ang iya tyan. Malapit niya na lang ibun-ag ang subang nila ni Ram. Indi na sya kahulat nga pagwaon ang daw mabug-at nga bola sa sulod sang iya tyan. Masunson na lang gasakit ang iya likod kag indi na niya makita ang punta sang iya mga tudlo sa tiil. Nadumdoman niya liwat si Ram. Byernes subong. Sang sila bag-o pa lang ginkasal, tagsa kasisidmon sang Byernes, ginasugat sya sang bana sa tinapayan nga ginpinag-iyahan sang mga Jalandoni. Ang mag-asawa naga-*date* dayon. Masami, makaon sila sa paborito nila nga kalan-an

sa Smallville pagkatapos magtan-aw sang sine sa SM City. Naandan na ni Candy kag Ram nga mag-gwa kon Byernes sang gab-i. Nagsugod ini sang sila naganobyahanay pa lang. Ugaling sang second *trimester* ni Candy hinali lang naghobok nga daw ginhuypan sang hangin ang iya tyan. Wala na sila nagagwa sang bana. Masunson na lang sako kag naga *overtime* si Ram nga *manager* sang isa ka bangko. Natulapangdan ni Candy ang pagbag-o sang bana pila na ka bulan. Gab-i na ini kon magpauli kag indi na ini *sweet* katulad sang bag-o sila ginkasal. “Basi ayhan nahuya na mag-upod ang akon bana sa akon kay tuman na ako kadako?” huna-huna ni Candy.

Kaisa, ginpamangkot niya si Ram kon ngaa wala na sila nagagwa kon Byernes. Ginsabat sya nga madamo ini sing ginaasikaso sa opisina. “*I’ll make it up to you, Langga,*” hutik ni Ram dala hakos sa asawa. “Istorya kuris kuris,” hutik ni Candy sa nagadulom nga kalangitan sa gwa sang bintana samtang ginahapulas ang *wedding ring* sa iya wala nga kamot. Nagagutok ang singsing sa iya tudlo nga nagtambok pa gid. Sa pila ka bulan sang iya pagbusong, mabatyagan niya ang paggutok sang singsing sa iya tudlo. Daw ginakagat ini ang iya panit katulad subong. Sa indi malayo, mabatian ni Candy ang mga tigulang nga babaye nga nagapangamuyo: “Santa Maria, Iloy sang Dyos ig-ampo mo kami nga makasasala nyan kag sa oras sang amon pagkamatay...” Nagsipa saig mabaskog ang lapsag sa iya tyan.

Si Candy ang nagaisahanon nga anak ni Margarita “Agot” Montinola kag Roberto “Boboy” Jalandoni. Ang pamilya sang iloy ni Candy ang nagapanag-iya sang Alicia’s, isa ka bantog nga tinapayan sa Jaro. Ang nanay sang iloy ni Candy nga si Alicia Javellana Montinola ang nagpatukod sini sang dekada sisenta. Subong, si Agot Montinola ang nagapamuno sang *bakery* kaupod ang iya bana kag si Candy. Ang mga taga-Iloilo *proper* nagakadto sa Jaro indi lang agod magduaw sa Nuestra Señora de la Candelaria sa katedral kundi sa Alicia’s man tungod sa ila tinapay kag manamit nga panam-is. Kilala ang *bakery* sa ila *apple pie* nga ginadayo pa

sang mga taga-Negros. Sang dekada otsenta, ang mga amiga ni Agot nga mga bata sang mga haciendero nagatabok pa-Iloilo agod lang magbakal sang kinaron nga *apple pie* kag mga tinapay. Bisan ang *apple pie* kag tinapay sang El Ideal sa Silay indi makalutos sang iya sang Alicia's.

Malapit man tatlo ka tuig ang hulat sang mag asawa kag nagbusong si Agot. Indi na bataon si Boboy kag Agot sang sila nagpakasal. Si Boboy 43 kag si Agot 37. Una na nga ginkasal si Boboy sa isa ka Española nga taga Ibiza. Kapitan sadto sang barko si Boboy sang nakilala niya ang *photojournalist* nga si Felisa Muñoz sa isa ka bar sa Bordeaux sa Francia sang nag *lay-over* ang ila barko. Nagdugay sang labaw duha ka tuig ang ila pag-asawahay. Buot na tani nga dal-on ni Boboy si Felisa sa Pilipinas agod magtukod sang pamilya sa Iloilo apang wala sing luyag ang iya asawa nga mag-upod sa iya. Wala ini sing plano nga magkapamilya upod kay Boboy. Ang luyag niya amo lang ang magpanglakaton sa nagakalainlain nga pusod sang kalibotan. Indi niya luyag magpahigot sa pisi sang matrimoniya. Mabug-at ang tagipusuon ni Boboy sang sya nagbalik sa Iloilo gikan sa España. Labaw man isa ka tuig kag nakipagkita sya liwat sa mga babaye. Apang wala sya sing naluyagan sa mga babaye nga nakilala niya. Isa ka tig-ilinit, sang si Boboy bag-o lang nakapanaog sa barko, nag-upod sya sa iya pakaisa nga si Enrique sa isa ka *garden party* sa Jaro. Didto niya nakilala si Margarita Montinola.

Sa wala pa nagpakasal si Agot kay Boboy, nadulaan na sang paglaom si Alicia kag Paquito Montinola nga makapamana pa ang ila *unica hija*. Hana na tani nga pamanahon ni Agot si Emil, isa ka *flight attendant*. Nagahanda na ang magkahigugma nga mapakasal sang nakilala ni Emil ang Española nga si Angela Rivera sang sya nagduaw kay Agot sa Iloilo. Kaingod ni Emil ang turista nga babaye sa eroplano. Indi gid mahimuos si Emil sa kaaniyag sang mestisa. Samtang si Agot masako sa pag-asikaso sang *reception* kag mga bulak sa ila kasal, si Emil

masako man ang pag-upod kag pag-amuma kay Angela nga nagabakasyon sa Iloilo. Pagkatapos sang isa ka semana, nag-upod si Emil kay Angela pabalik sa Manila. Isa ka sulat ang ginbilin sang lalaki kay Agot. Nagapangayo ini sang pasaylo. Indi na madayon ang kasal kay nagahigugma si Emil sang iban. Daw ginkumos sing makapila ka beses ang tagipusuon ni Agot. Luyag pa tani nga niya lagson si Emil kag Angela sa *airport* apang nakalupad na ang eroplano. Samtang ginatan-aw ang eroplano sa kalangitan, nagatulo ang iya luha kag liwatliwat niya nga ginapanumdom, “Gintaban sang demonyo sa panganod si Emil.”

WALA SING PLANO si Agot nga palawigon pa ang istoryahanay nila sang mataas kag mailom nga kapitan sang barko ugaling nalingaw sya mamati sa iya mga sugilanon nahanungod sa iya mga inagihan sa dagat. Makawiwili nga istoryahon si Boboy Jalandoni. Sang nahibal-an niya nga taga-España ang nangin asawa sang kapitan, dayon man niya istorya sang nobyo nga si Emil kag ang Española nga nagtaban sa iya. “Pareho kita gali nga may *Spanish connection*,” nagayuhom nga siling ni Agot.

Pagkatapos sang *garden party* sang mga Montinola, masunson na ngadumuluaw si Boboy sa mansyon ni Paquito kag Alicia Montinola. Nalipay ang mag-asawa. Nagahigugma naman liwat si Inday Agot nila. Indi na ini maglaon.

Ginkasal si Agot kag Boboy sa katedral sang Jaro isa ka tuig pagkatapos sila nagkilalahay. Nagpakamaayo si Boboy nga mag-*retire* na sa pagpanakayon kag magdumala na lang sang iya plantasyon sang paho sa Guimaras kag magbulig sa asawa sa ila tinapayan. May kakuniyag nga naghulat ang mag-asawa nga magbusong si Agot. Ginpaandaman na sila sang *ob-gyne* nga basi mabudlayan si Agot magbusong bangud sa edad niya. Apang wala madulaan sing paglaom ang mag-asawa labi na gid si Agot. Matag adlaw, wala untat sya nga naganobena sya

sa Nuestra Señora de la Candelaria samtang nagakisapkisap ang kandila nga nabendisyunan sa *Candlemas* sa Jaro. Sa ibabaw sang balkon kon sa diin nagatungtong ang imahen sang Our Lady of Candles sa katedral sang Jaro, samtang ginatulok ang lapsag nga ginakaptan sang imahen, hugot nga nagpangadi si Agot nga mabugayan sila sang bata. Dako ang pagsalig niya nga sabton sang Candelaria ang iya pangamuyo. Kasubong sang mga Jareño, nahibal-an niya ang mga sugilanon nahanungod sa Candelaria labi na gid ang istorya nga nagadako ini. Suno sa mga istorya, ang imahen pareho lang kadako sang botelya sang sopdrink sang ini nakita sang mga mangigisda sa pangpang sang suba sang Jaro pila na ka tuig ang nagligad. Karon, anom ka tapak ang kataason sini kag nagadako pa. Apang ang pinakaali gid ni Agot nga istorya amo ang deboto sang Nuestra Señora de la Candelaria nga kaduha na nahulogan. Nagsiling ang mga doktor nga indi na sya makabata apang nahibal-an niya na lang sa bisperas sang pyesta sang Candelaria nga nagabusong sya.

Wala man nausik ang mga pangamuyo ni Agot. Pila ka bulan sang wala pa ini magkwarenta, nagmata sya isa ka aga nga tuman kasakit ang iya ulo kag daw masuka sya. Sang nagkadto sila sa doktor, malipayon ini nga ginbalita sa ila nga mabdos si Agot. Tuman gid ang pasalamat sang mag-asawa sa Candelaria. Dako gid ang pagpati nila nga ini ang kabangdanan kon ngaa matuman na ang handom nila nga mangin ginikanan.

Mabudlay ang pagbusong ni Agot. Halos ara lang sya sa ila hulot sa iya una kag ikaduha nga *trimester*. Sang pito ka bulan nga ini nagabusong, gintugutan sya sang iya doktor nga maglakatlatkat sa plasa sang Jaro. Ang una gid niya nga ginpangayo kay Boboy amo nga updan sya magsaka sa balkon sang Nuestra Señora de la Candelaria. Indi pa tani magsugot ang bana sa luyag ni Agot apang nagpamilit sya. “Kon wala ang Candelaria, indi ako magmabdos,” siling niya kay Boboy.

Mahinay kag daw ginahapo nga nagsaka si Agot sa balkon. Tuman na kadako ang iya tyan. Abi gani sadto sang doktor niya, ang ginadala niya kapid. Masami nga ginasunlog sya ni Boboy nga basi wala niya gina-usap ang siopao nga iya ginpanamkon. “Basi puro siopao ang unod sang tyan mo, Langga.” Kon kaisa, masiling si Boboy sa iya: “Tani indi ang Candelaria ang yara sa sulod sang tyan mo, Langga.”

Nagbata si Agot sang 8.6 lbs. nga lapsag paagi sa *caesarean section*. Sang gindala ang lapsag sa iya, una nga nahimutaran sang iloy ang iya mestisa nga dagway nga nakuha niya sa mga Montinola. Naghulag ang baba sang bata kag na gwa ang gamay nga yupok sa nawala niya nga uyhon. “May nakuha man sya gali sa amay niya,” nagayuhom nga siling ni Agot sa kaugalingon samtang ginapanumdom ang yupok sa natuo nga guya sang bana. “Ma. Candelaria,” hutik ni Agot sa lapsag. Hinali nga naghibi sang tuman ang bata.

Mahimo nga ang paghibi ni Candy sang ini ginakungkung sang iloy patimaan nga sya magadako nga wala sing luyag sa iya ngalan. Ginsilingan na ni Boboy ang asawa nga indi maayo nga tawgon ang ila bata nga Candelaria kay daw ka dumaan pamatian. May mga ngalan nga ginhatag si Boboy kay Agot apang indi gid mamati ang asawa. “Indi Candle or Candice ang ngalan niya kundi Candelaria. Sa amo ni nga paagi mapasalamatan naton ang Candelaria sa paghatag sa aton sang bata nga madugay na naton ginahulat.”

Si Ma. Candelaria Montinola Jalandoni nagdako nga matambok kag dako ang panglawason. Masami ginasunlog ni Boboy ang asawa nga basi ang estatwa sang Candelaria ang ginpanamkonan niya kag indi ang siopao sang Fatima Restaurant. Maluyagon ang bata magkaon sang *ice cream* kag *half-moon* nga tinapay nga ginabaligya sang Alicia’s. Tuman ini kabuot kag mapinalanggaon. Ginhingnanlan ni Boboy ang ila *unica hija* nga Candy bangud maluyagon ini

sang mga matam-is nga kalan-on kag ang batasan niya kasubong man katam-is sang iya mga ginakaon nga *leche flan*, tsokoleyt keyk, *brazos de mercedes*, kag siempre *ice cream* kag *half-moon*. Sa ulihi, naangdan naman ni Agot nga tawgon Candy ang bata.

Sang sa *elementary* si Candy sa Assumption, masami sya ginasunlog sang iya mga klasmeyt. Pagkatapos sang klase nila sa P.E. sa *covered court*, ginapabati-batian sya: “Ma. Candelaria balyena!” Indi pa gid kuntento, ang mga malain batasan nagasiling: “*Yuck*, kalaw-ay gid sang imo ngalan. Kon sa bagay, pareho ka man kadako sang estatwa sang Candelaria sa simbahan sang Jaro.” Kag magkinadlaw sila sing magahod. Wala si Candy nagapanugid sa iya ginikanan sang ginahimo sa iya sang iya mga klasmeyt. Kon sya pamangkuton sang iya amay kon kamusta ang iya adlaw sa eskwelahan, masabat lang ini nga, “Okay gid, Papa,” dala yuhom samtang naga gwa ang yupok sa iya uyhon.

Sang sa *high school* si Candy, wala man gihapon nag-untat ang paglabutaw sa iya sang mga upod niya sa eskwelahan. Tuman ang sunlog nila sa iya bangod sa iya ngalan. Nagdako nga may kaugot si Candy sa iya ngalan apang gintago niya lang ini sa iya kaugalingon. Indi niya luyag mahibal-an sang iya Mama kag Papa nga nalaw-ayan gid sya sang Candelaria. Kuntani manami man pamtian ang iya ngalan katulad sang Joanna ukon Rachel ukon Amber, masami niya nga ginahuna-huna. Kaisa, indi na gid mahimu-os si Candy. Ginpamangkot niya ang iya iloy: “Ma, ang akon mga klasmeyt matahom ang ila ngalan. Nga-a ang akon daw ka... daw ka... dinumaan gid?”

Nag-untat si Agot sa iya pagbalanse sang benta sang tinapayan kag gintulok ang bata. “Kag sin-o ang naghmabal sa imo nga indi matahom ang Candelaria? Panumdumon mo nga ginhingalanan ka suno sa pinakatahom nga babaye sa kalibutan. Indi mo gid na pagkalimtan, Ma.

Candelaria Jalandoni.” “Huo, Ma,” sabat ni Candy sa iloy dungan kuha sang *half-moon* sa tunga sang lamesa. Indi na niya luyag nga mangakig ang iya iloy.

Ang matam-is kag mabuot nga batasan ni Candy ang una nga natalupangdan ni Ramon Manuel “Ram” Grecia sang sya nagabalikbalik bakal sang *apple pie* sa Alicia’s. Regular nga manugbakal si Ram sa tinapayan kag masami si Candy ang nagakahera kon ara sya. Maputi kag mestisahon si Candy apang indi sya ang *type* nga babaye ni Ram. Mahilig ang maambong nga soltero sang mga babaye nga mataas, maniwang kag seksi ang panglawason. Ang iya mga nangin nobya pulupareho ang hitsura kag panglawason. Pero sa pirme niya nga balik-balik sa tinapayan, nabatyagan ni Ram nga naganyat na sya sa dalaga ni Agot kag Boboy Jalandoni, katulad sa paganyat sa iya sang *apple pie* sang Alicia’s. Makawiwili ang personalidad ni Candy kag tuman gid ini ka *sweet* pareho sang ginabaligya nga panam-is sa tinapayan. Ang ila mga malip-ot nga sugilanon sa atubang sang kaha sa tinapayan naglab-ot sa mga malaba nga istoryahanay sa mga kalan-an kag *coffee shops* sa Iloilo tubtob nga nangin nobyo ni Candy si Ram. Pagkatapos sang isa ka tuig, nagpakasal sila. Kon si Candy nakibot nga naluyag sa iya ang soltero nga maluyagon sa mga manami lawas nga babaye, wala niya ini ginpakita. Tuman gid ang iya kalipay nga may lalaki nga naghigugma sa iya bisan dako ang iya panglawason kag bisan Candelaria ang iya ngalan.

Katulad kay Agot pagkatapos sya ginkasal kay Boboy, may kakuniyag si Candy nga naghulat nga sya magmabdos. Napulo ka bulan pagktapos sila ginkasal ni Ram, wala man gihapon nagbusong si Candy. Ginsilingan sya sang iya iloy nga mangayo bulig sa Nuestra Señora de la Candelaria. Apang sa huna-huna ni Candy, wala sya sing plano nga mangadi sa Candelaria subong sang ginhimo ni Agot. Indi niya luyag nga may kabalaslan sya sa Patroness sang Jaro. Indi niya luyag nga hingalanan ang iya lapsag suno sa Candelaria. Kag indi niya luyag

nga mangin mabug-at kag dako ang panglawason sang iya bata katulad sang estatwa sa balkon. Indi gid luyag ni Candy nga magdako ang iya bata nga ginalabutaw kag ginalango-lango katulad sang paglabutaw kag lango-lango sa iya. Wala ini ginhambal ni Candy kay Agot. Nagyuhom lang ini kag ginsilingan ang iloy, “Tan-awon ta, Ma.”

Dako ang pasalamat ni Candy sang sya nagbusong. “*At last*, mauntat na si Mama pasabad sa akon nga mag nobena sa Candelaria,” pensar niya.

ALAS DYES NA SANG GAB-I sang nagpauli si Ram sa balay nila ni Candy. Nagakatulog na si Candy sang nabatyagan niya ang bana nga nagtupad sa iya sa hiligdaan. Mahinay ini nga nagliso kag gin-atubang si Ram.

“Kamusta, Hon?” pamangkot niya sa bana.

“Okay lang, Hon. Abi ko tulog ka na,” sabat niya.

“Nakamata ako. Kaina pa ako gatawag sa imo apang indi matawgan ang imo selpon. Sa diin ka naghalin kag gab-i ka na?”

“Wala na *battery* akon telepono kag wala na ako naka-*charge*, Hon,” sabat ni Ram dungan halok sa agtang ni Candy kag himas sa iya tyan. “Ano abi kay may *business* miting pa ako nga ginkadtuan paghalin ko sa bangko.”

“Sa diin ikaw nag-miting kag sin-o ang upod mo?”

“Sa Alfredo’s, ang bag-o nga kalan-an sa SM. Si Raul kag Fiona ang upod ko.”

Si Raul ang *assistant* ni Ram sa bangko. Si Fiona ang bag-o nila nga *teller*.

Natingala si Candy kon ngaa ara si Fiona sa miting apang wala na ini ginpamangkot ang bana nga nagahuragok na. Nadumduman ni Candy nga sang isa ka semana, si Fiona man ang upod ni Ram sang sya nagtabok sa Bacolod agod magtambong sa *anniversary* sang bangko nila.

Indi malipatan ni Candy ang *teller* bangod manami ang iya ngalan kag matahom ini. Sang nagduaw sya kay Ram sa iya opisina, ginpakilala sya sang bana sa mataas kag seksi nga *teller*. “Abi, ipakilala ini sya sa pakaisa mo nga si Leon,” siling ni Ram sa asawa dala kindat kag yuhom kay Fiona. Nagkadlaw ang babaye kag mahinay nga gintapi si Ram sa iya braso. Nagbalik-balik sa huna-huna ni Candy ang laragway sang *teller* kag ang pagyuhom kag pagtapi sini sa iya bana kag ang matam-is nga yuhom ni Ram sa iya. Sa dulom, ginhapulas niya ang singsing sa iya tudlo. Tuman na gid ini kagutok kag kasakit sa iya nga kamot.

Samtang nagapamahaw ang mag-asawa sang Myerkules Santo, ginmuno ni Ram nga makadto sya sa balay ni Raul sa Oton sa Byernes sang aga agod ihanda ang *report* kag *presentation* nila sa *company* miting sa Manila nga naka iskedyul Lunes pagkatapos sang pagkabanhaw. Ara kay Raul ang mga *files* nga kinahanglan nila para sa hilikuton sa Manila. Suno kay Ram, indi pwede mabayaan ni Raul ang iya iloy nga bag-o lang naggwa sa ospital. Ang *caregiver* niya mapauli kag sa Domingo na sang pagkabanhaw mabalik.

“Pero, Hon, ngaa sa tanan nga adlaw nga gintuga sang Dyos, sa Byernes Santo ka gid imo maobra?” malulo nga ginpamangkot ni Candy ang bana. “Maski si Hesus nagpahuway sang Biyernes Santo. Ikaw imo ya, ma obra.”

“Ano abi, Hon, kay kaghapon lang kami ginsilingan sang mga boss sa Manila nga ma *present* kami sa miting,” paathag ni Ram. “Ihanda pa ni Raul bwat ang mga *additional papers* nga kinahanglan. Indi man sya *available* sa Sabado kag syempre, indi ko luyag nga maghalin sa tupad mo kag sa kyut nga bola sa sulod sang imo tyan sa Dominggo sang pagkabanhaw.”

Pasado na alas kwatro sang hapon apang wala pa nakapauli si Ram. Ang siling niya sa asawa mapauli sya pagkatapos panyaga. Kapila na tawgan ni Candy ang iya selpon. “*The*

subscriber can't be reached, please try your call later,” man gihapon ang sabat sa iya tawag. “Indi ayhan wala sya signal o basi wala battery iya telepono?” pamangkot ni Candy sa kaugalingon. Apang ang dako gid nga pamangkot ni Candy nga madugay niya na ginadumdom ugaling indi niya luyag mahibal-an ang sabat: “Nag-upod ayhan si Fiona sa ila sa Oton?”

“Istorya kuris-kuris ini ang akon ginapanumdom,” siling ni Candy sa kaugalingon. “Byernes Santo pa abi subong. Indi manami magpanumdom sing malain. Matulog na lang ako. Pat-od nga pagmata ko, ara si Ram sa akon tupad.”

Mahipos ang balay sang nagmata si Candy. Wala si Ram sa tupad niya. Mahinay ini nga nagbangon kag ginkuha ang iya selpon nga nagatungtong sa *side table*. Alas sais kwarenta’y singko na sang gab-i. Wala sing teks gikan sa bana. Gintawgan niya liwat ang telepono. “The subscriber can’t be...” Ginpindot ni Candy ang selpon. Sa gwa sang ila balay, mabatian niya ang banda sang prosesyon nga nagalibot sa dalanon sang Jaro.

Naggwa sya sa ila hulot kag ginpamangkot ang kabulig kon nakapauli na si Ram. Wala pa ang sabat sang timbang. Gintawgan niya liwat ang bana apang “*can't be reached*” man sa gihapon. Sa hinali lang, nadumduman niya ang mataas, maaniyag kag seksi nga *teller*. Ginhapulas niya ang iya *wedding ring* nga nagakuga sa iya tudlo. Gusto niya kuhaon ang singsing apang indi niya ini mahulag. Tam-an ini kagutok sa iya tudlo kag daw ginlukit na ini. Pamatyag ni Candy indi sya makaginhawa. Ginsulod niya ang iya selpon sa bulsa sang iya bayo kag nagpadulong sa ganhaan. “Erna, mapahangin ako anay sa plasa!” singit niya sa timbang.

Ang prosesyon ara sa atubang sang balay sang mga Grecia sang nagtabok si Candy sa dagat sang mga nagadagsa nga deboto nga nagapangamuyo. Madasig sya nga naglakat sa direksyon sang plasa. Sang nagbalikid sya, nakita niya ang karo kag ang imahen sang Mater

Dolorosa nga nakaputos sang itom. Nagatan-aw ini sa iya nga may kasubo sa iya mga mata. Nagdasig pa gid sya sa paglakat. Indi sya kahibalo kon sa diin makadto. Puno ang plasa sang tawo. Sa ulihi, gindala sya sang iya mga tiil sa katedral—sa may tiilan sang balkon pakadto sa estatwa sang Nuestra Señora de la Candelaria.

Gintan-aw ni Candy ang hagdanan pasaka sa estatwa. Nadumduman niya nga sang sya gamay pa, pagkatapos sang Domingo nga misa sa katedral, ginakungkong sya sang iya iloy pasaka sa imahen agod magduaw sa Birhen. “Daw reyna ang iya hitsura, Ma,” siling ni Candy sa iloy samtang ginahimutaran ang bulawanon nga kasuotan kag bulawanon nga purong sang Candelaria. “Reyna gid sya nga matuod, anak,” sabat ni Agot sa iya bata. “Kon indi sa iya, wala ikaw diri subong.”

Mahinay nga nagsaka si Candy sa hagdan. Tagsa tikang niya pasaka, nadumdoman niya ang mga libak sang iya mga klasmeyt sa Assumption. Nagabagrang sa iya pamatian ang “Candelaria balyena!” Nadumdoman niya man ang bana kag ang matahom nga *teller* nga may manami nga ngalan.

Madasig ang iya ginhawa kag puno sang balhas ang iya likod sang nakalab-ot si Candy sa ibabaw. Wala sing tawo sa balkon. Didto sila tanan sa prosesyon. Nagginhawa sya sing madalom samtang mahinay sya nga nagpalapit sa estatwa. Pag-abot niya sa atubang sang imahen, puno sang kaugot niya ini nga gintulok.

“*I hate you,*” hutik ni Candy sa Candelaria. “Nabatian mo ang ginhambal ko? Indi ko gid ikaw luyag! Kalaw-ay sa imo! Kalaw-ay sang ngalan mo!” Nagsinggit sya. Mainit nga mga luha ang nag ilig sa guya ni Candy samtang ginatulok sing masakit ang imahen. Sa panulok niya daw nagabusong ang imahen sang Nuestra Señora de la Candelaria. Gindala sya sang iya panulok sa lapsag nga ginakungkung sang estatwa. Sa iya mga mata, daw nagahibi ang bata. “Nagabuang na

bala ako?” Sa hinali lang, naghuni ang selpon sa iya balsa. Ginkuot niya ini. Gapanawag si Ram. Tuman pa gid ang hibi ni Candy nga daw mawas-ag ang iya dughan. “Puro ka istorya kuris kuris, Ramon Manuel,” sinngit niya liwat dungan haboy sang selpon sa idalom sang balkon.

Indi mag-untat hibi si Candy sa atubang sang Candelaria. Samtang ginatulok niya ini, daw nagapangasubo nga naga tan-aw sa iya ang imahen katulad sang pagtan-aw sa iya sang Mater Dolorosa. Samtang madugay niya nga ginatulok ang imahen, daw naga-amat-amat dako ang estatwa sa iya mga mata. Nagpanghakroy si Candy kag may kahadlok nga ginhapulas ang iya tyan. Mabaskog kag wala untat nga nagsipa ang lapsag sa iya taguangkan. Nagsinggit si Candy sa kasakit. Indi sya makaginhawa kag nagadulom ang iya panulukan. Sa idalom sang balkon, mabatian ang mga deboto nga nagapangamuyo “Santa Maria, Iloy sang Diyos ig-ampo mo kami nga makasasala niyan kag sa oras sang amon pagkamatay...” samtang mahinay nga gapasulod sa *compound* sang katedral ang karo sang Birhen Maria nga nagahapulas sang lawas ni Hesus nga bag-o lang ginkuha sa krus.